

pliquen que han de *basonà adèziarò pór s úy* ('afegit-hi tronquets o branques pel forat del mig') per alimentar la sitja o carbonera (1963); sens dubte, però, és més freqüent en el llenguatge comú la variant amb afèresi: «jo estudiant les meves lliçons, des d'un terret, alçava, *desiara*, la vista del llibre per mirar la fortalesa malçada, i pensava en vós» (Gabriel Alomar, carta a Coromines, 7-vii-1907); a Ciutadella de Menorca *desiara* 'a vegades', *BDLC* x, 1918, p. 28.

Però si el mot s'ha fet vell en aquests dialectes, i la restauració en la llengua literària s'ha limitat a les locucions cptes. *adés --- adés*, i *adés-i-ara*, que han restat merament literàries, en canvi el mot ha romàs ple de vida en el sentit de 'suara, no fa gaire' a Cerdanya, i sobretot en tot l'àmbit del valencià i del dialecte occidental. A qualsevol part d'aquest territori frases com «mira, d'allò que diem *adés ---* pensava que ---» (Borràs Jarque, *BSCC* xiv, 453), són d'ús general. He sentit frases com aquestes personalment a Algímia de la Baronia (1961) i en una munió de pobles valencians; tanmateix ¿quin objecte tindria enumerar-los puix que és una característica tan coneguda del valencià i tan general en tot el seu territori? ¹

Però l'àrea d'*adés* viu es prolonga cap al Nord al llarg de tot el domini català occidental: per Pena-roja (*BDC* ix, 69), Tortosa (*BDC* iii, 82), la Ribera de l'Ebre (*Misc. Folkel. Arabia*, p. 175) i al llarg de la frontera lingüística per Massalcoreig i els altres pobles del Baix Segre (1935), al llarg de les Marques d'Aragó fins a l'alta Ribagorça: Sopeira (Oliva, *I Congrès Intern. de la Ll. Cat.*, 422), Taüll («*adés* les hem apuntat», 1953), etc. No és, però, un mot exclusiu de la zona pròxima a Aragó, sinó de tota l'amplada del dialecte fins al límit amb el català oriental almenys: el tinc anotat de moltes converses amb gent de Mollerussa, Agramunt, Artesa de Segre i tota aquesta rodalia; més al Nord continua Segre amunt (p. ex. a Les Anoves, *diébon adés ...*, 1957) sense interrupció fins a enllaçar amb la zona cerdana, on el mot ha cridat sempre l'atenció com una singularitat molt coneguda en el parlar comarcal.² La pronúncia és en totes aquestes zones *adés* amb *e* tancada, com correspon a la fonètica històrica de la *è* en la gran majoria dels parlars catalans. Però ja hem d'esperar que el timbre romànic etimològic *é* s'haurà conservat a l'Alt Pallars (*Entre-DLle*. ii, 37), i així és en efecte com ho vaig sentir, no solament a Farrera i Vall de Cardós (Estaon, 1934, «*l'hi dibe adés*», «*adéx o em pozats*»), sinó també a la Vall de la Noguera Pallaresa, a Rialb, Caregou, Espot (1958), i si de nou trobo *adés* amb *e* tancada a Llarvén (1958) és perquè aquest poble es troba ja en l'aiguavés del Flamicell i per tant té el vocalisme català general (com la Conca de Tremp, l'Alta Ribagorça, etc.).

Completades les dades catalanes podem passar a les altres llengües. A Ponent del nostre territori, la vida del mot va ser escassa. Hi hagué un cast. ant. *adiesso*, però els testimonis n'estan limitats a uns pocs textos del S. XIII i a la zona Nord-est de l'idioma. Berceo té el parlar de la Baixa Rioja, mig castellà-mig aragonès,

i en ell el mot apareix repetidament, en part amb el sentit de «entonces», en part amb el de «luego, al punto»: en *S. Mill.*, 459, i almenys en quatre passatges dels *Milagros* (880a, 677b, 888d, 895d) (en part d'ells escrit amb una *s* senzilla, però el ms. dels *Milagros* no és rigorós en aquest punt); fora d'això només apareix en un passatge del ms. aragonès del *Libro de Alexandre*, i també en aquesta 2.ª acc.: «*adiesso* quiero nuevas ont seredes pagados» (*Alex.*, p. 290).

Enllà del Pirineu, en canvi, seguim de ple en el domini propi del mot, amb la llengua d'Oc. Al País Basc, que forma, naturalment, el pont entre els dos països, sabem almenys que el mot ha estat usual a la Sule: *adesa* «il y a un moment, tout à l'heure»: no cal dir que això és un manlleu del romànic, i el fet de veure'l limitat al suletí entre els dialectes bascos, és indicatiu que en aquesta llengua fou importat des del bearnès *adès* «à l'instant, récement; naguère» (i no des d'Aragó), cosa també confirmada pel cpt. *adesara* «aussitôt»³ < oc. *adés ara*, semblant al mall. i cat. antic *adés i ara*, *ara-adés* ja esmentats, i realment *adés-aro* «à l'heure même, à présent; tout à l'heure», no solament està registrat en el *TdF* sinó exemplificat amb la 1.ª d'aquestes accs. en el poeta Fabre d'Oulivet (1768-1827), que era llenguadocià, de l'Erau i en el tolosà Goudouli (princ. S. xvii, veg. Doujat). Avui l'àrea del mot sembla ser bastant general, car des de l'alt Pallars segueix sense interrupció per l'aranès *adès*, i el *TdF* el localitza en parlars que impliquen una àmplia dispersió: en el Roine, el Delfinat i el Baix Llemosí: en aquest amb el sentit de «sur-le-champ», com en català antic, en els altres en el nostre avui comú de «tantôt, il n'y a qu'un instant» (*adès plouvié* «il pleuvait tantôt») si bé també amb la moderna desviació —tan general avui en el francès popular— que ha sofert *tantos(t)* «dans l'après-midi» que és la que *TdF* atribueix al delfinès.

Els antecedents oc. ant. del mot presenten, amb els de la nostra llengua, un paralelisme gran, que augmenta el nostre marge de seguretat. Potser l'ex. més antic és el de Berenguer de Palol, trobador per cert rossellonès si bé sense mescla catalana en el seu llenguatge, i aquí veiem ja el sentit de 'constantment' que hem comprovat tan antic en la nostra llengua: «veivos *adès*, en passant, jorn e ser», i aquest sentit es repeteix molt: «mas Brunissens l'à sí vengut / que'l fai estar sí esperdut / que sol no sap en qué s'emprença / ni-l pot dir son cor ab sa lenga, / qu'*adès* a paor de fallir, / per qué non l'ausa son cor dir», *Jaufré* (Appel, *Chr.*, v. 529); «quant al monestir son vengut, / amdui s'en intreron e-l cor; / per un pertus poc vezer fòr / Guillems, quez homs no s'en pres garda; / *adès* apinsa e agarda / de Flamenca còr' intraria», *Flamenca*, v. 2411; «Catol(a), anc de ren no fo près / un pas, que tost no s'en lognès, / et enquer s'en logna *adès*, / e ferà, tro seatz fenitz», Marcabré (Appel, *Chr.*, 85.47); i d'altres encara, de Bertran de Born (Appel, *Chr.*, 35.22) i Folquet de Marselha (Rayn. ii, 25a); escau encara incloure en aquesta sec-